

NIVI-notat 2010:2

**Evaluering av pilotkurset natur-
og kulturbasert nyskapning i
Nord-Trøndelag**

**Utarbeidet på oppdrag av KS av Magne Langset
og Jørund K Nilsen**

Innhold:

SAMMENDRAG	1
1 INNLEDNING	5
2 STEDSUTVIKLING OG FAGLIG METODIKK I KURSPILOTEN	5
3 PROBLEMSTILLINGER OG METODE	6
4 FAGLIG INNHOLD	8
5 GJENNOMFØRING OG ARBEIDSFORMER	9
6 RELEVANS OG NYTTEVERDI	10
7 INFORMANTENES SAMLEDE VURDERING	12
8 NIVI'S VURDERING	13

Sammendrag

KS har tatt initiativ til en satsing for å inspirere, øke engasjementet og øke kompetansen i kommunene om lokal næringsutvikling. For å utvikle et kursopplegg som kan tilbys kommunene, ble det i perioden høst 2008 – vår 2009 gjennomført et pilotkurs i Nord-Trøndelag med kommunene Overhalla, Namdalseid, Leka, Steinkjer og Snåsa. På oppdrag av KS har NIVI Analyse våren 2010 gjennomført en evaluering av pilotkurset i Nord-Trøndelag basert på intervjuer med deltakerne i kurspiloten. Evalueringen skal gi KS grunnlag for å vurdere om kursopplegget eventuelt skal videreutvikles og/eller benyttes i andre deler av landet. Evalueringen dekker tre hovedtemaer: 1) Kursets faglige innhold, 2) Kursets gjennomføring og arbeidsformer, 3) Kursets nytteverdi. På grunnlag av informantenes samlede vurdering av kurset oppsummeres også noen forbedringspunkter. Til slutt har NIVI gjort noen refleksjoner i tilknytning til enkelte momenter som fremkommer i evalueringen.

Faglig innhold

- Av informantene som hadde fulgt hele kurset er det en klar overvekt som gir en positiv vurdering av det faglige innholdet i kurset.
- Flere av informantene gir uttrykk for at ”stadskjensle”- perspektivet gir en ny innfallsvinkel til arbeidet med stedsutvikling. ”Landskapet blir betraktet med ”nye briller”, ”man får høyere bevissthet om egenskaper ved landskapet og de verdiene som det kan representer” er typiske utsagn.
- Det framheves at den faglige metoden gir en systematikk i å studere landskapets ulike dimensjoner, f eks natur, kultur og kulturminne, lyder, smaker etc. Intervjuer med personer som har nær kjennskap og tilknytning til området gir en dypere og mer lokalt forankret innfallsvinkel til stedsutvikling.
- Noen informanter etterlyser imidlertid perspektiver på og metoder for næringsmessig utnytting av de landskapsverdier og kulturverdier som landskapsressursanalySEN avdekker. Hvordan gå videre for å utnytte det næringspotensialet som et område kan representer? Hvilke muligheter eksisterer for å utløse økonomisk støtte fra ulike aktører (koblingen mot det offentlige virkemiddelapparatet)?

Kursets gjennomføring og arbeidsformer

- Også i forhold til gjennomføringen av kurset gir flertallet av informantene en positiv score, om enn ikke like positiv som for det faglige innholdet.
- De faglige forelesningene får gjennomgående gode skussmål fra informantene. Informantenes opplever det som positivt at de faglige ressurspersonene var tilgjengelige ifht bistand og veiledning i det lokale prosjektarbeidet mellom samlingene.

- Deltagerne er mindre fornøyd med forhåndsinformasjonen om kurset. Kurstilbuddet ble markedsført gjennom kommunene og informasjonsspredningen synes å ha vært ulikt håndtert og at det har vært litt tilfeldig hvem som har mottatt informasjonen. Også rekrutteringen til kurset har skjedd på ulike måter, noe som resulterte i at kommunene stilte temmelig ulikt ifht antall deltagere og sammensetning.
- Informantene er i hovedsak fornøyd med den praktiske gjennomføringen av samlingene. Samlingene var lagt opp med både forelesninger, presentasjon av deltakernes lokale prosjekter, erfaringsutveksling og befaring i vertskommunen. Dette krever stram regi og flere opplever at den sosiale biten ble litt nedprioritert. ”Mer tid til å være sammen” er et utsagn som går igjen hos flere av informantene.

Kursets relevans og nytteverdi

- Flesteparten av deltakerne mener at den faglige metodikken i kurset er både relevant og nyttig for arbeidet med lokal samfunnsutvikling. En av åtte informanter gir kurset toppscore (5) på dette spørsmålet, seks informanter gir karakteren 4, mens én informant gir 3.
- Mange peker på at kurset gir en håndfast og systematisk metode for hvordan landskapsverdier kan avdekket, synliggjøres og til dels nyttiggjøres i lokale utviklingsprosjekter.
- Flere av deltagerne framhever at arbeidsformen legger til rette for mobilisering av kommunens innbyggere og næringsliv til et felles løft for lokalsamfunnet, og til større oppslutning og entusiasme omkring nyskapingsprosjekter. Metodene fokuserer på mobilisering nedenfra og at ulike interesser blir trukket med i utviklingsforløp på et tidlig stadium. Det kommenteres imidlertid at det samtidig er en krevende arbeidsform og særlig gjennomføring av intervjuer, arrangering av folkemøter mv., krever at det settes av tid og ressurser og at arbeidet prioriteres fra kommunens side.
- Potensialet som kursets faglige og metodiske innfallsvinkler kan representere, forutsetter imidlertid at det skjer en kobling av initiativ og prosesser opp mot kommunens formelle plan- og styringsinstrumenter. Det blir særlig påpekt betydningen av at stedsutviklingsprosjekter ses i sammenheng med kommuneplanprosessen, ikke minst i arbeidet med areal- og reguleringsplaner.
- I vurderingen av pilotkurset sammenlignet med andre satsinger for lokalt utviklingsarbeid påpeker flere informanter at kurset på en god måte kombinerer teori og praksis (både forelesninger og konkret feltarbeid) og at det oppleves som nyttig at det gjennomføres lokale prosjekter parallelt med gjennomføringen av kurset. Enkelte informanter mener imidlertid at mye av innholdet på kurset opplevdes som ”*gammel vin på nye flasker*” og representerte egentlig ikke noe nytt ifht det arbeidet for bygdemobilisering og utvikling som man har drevet med lenge i kommunen.

Samlet vurdering og forbedringspotensialer

- *På en skala fra 1 til 5, hvor 1 er dårligst og 5 er best, ga kursdeltagerne kurspiloten snittkarakteren 3,8 i sin totalvurdering av kurset.* Dette må tolkes som absolutt godkjent samtidig som karakteren også understreker at det er et forbedringspotensial. Viktige forbedringspunkter som informantene nevner er:
 - Det må være en klarer profilering av innholdet på kurset i forkant.
 - Det må strammes opp både mht valg av faglige temaer og praktisk avvikling. Kurspiloten bar preg av å være nettopp en pilot og at veien kanskje litt for mye ble til mens man gikk.
 - Man må ha høyere bevissthet om hvem fra lokalsamfunnet som skal inviteres til å delta. Viktig å trekke med engasjerte folk fra lokalt nærings- og kulturliv og forhindre at det blir et rent kommunalt prosjekt.
 - Kurset må i større grad være innrettet mot konkret verdiskaping og nyskapning.

NIVIs vurdering

- Etter NIVIs vurdering gir evalueringer et klart bilde av at kurset har vært vellykket, både i forhold formidling av faglig metodikk og også selve gjennomføringen av kurset. Det er verdt å framheve at deltagerne gir særlig positive tilbakemeldinger på at kurset formidler nytte faglige perspektiver og en systematikk for å avdekke landskaps- og kulturverdier. Kurset møter et kunnskapsbehov i kommunene om å ta i bruk natur- og kulturarven som ressurs i lokal samfunnsutvikling.
- På bakgrunn av temmelig entydige tilbakemeldinger fra deltagerne mener vi imidlertid at nytteverdien av kurset vil øke dersom kurset i sterkere grad legger vekt på verdiskaping og næringsmessig utnytting i etterkant av gjennomførte landskapsressursanalyser.
- Betydningen av at konkrete prosjekter må synliggjøres og forankres i de kommunale planprosesser blir videre understreket. Løsrevne prosesser på utsiden av det politiske og administrative arbeid i kommunen, vil ikke realisere de ønskede positive utviklingseffekter som landskapsressursanalySEN kan gi forventning om.
- Til sist knyttes det noen kommentarer til vurderingen fra enkelte informanter om at det er svært mange aktører involvert i lokalt utviklingsarbeid. Det påpekes at det er behov for sterkere samordning og profilering av hva som skal tilbys av denne type kurs og programmer. I St. meld. nr. 25 (2008-2009) *Lokal vektskraft og framtidstru* varsler regjeringen at den vil ta initiativ til en satsing for å styrke arbeidet i kommunene med lokal samfunnsutvikling, bl.a. ved at fylkeskommunene får en viktigere rolle. I lys av dette vil vår anbefaling være at en eventuell videreføring og videreutvikling av pilotkurset skjer i tett samarbeid med fylkeskommunene.
- Dersom KS velger å videreføre kurset og tilby dette i flere fylker, kan opplegget tas inn som en del allerede oppstartede programmer. Et eksempel på et slikt program er satsningen Lokal samfunnsutvikling i kommunene (LUK). Kursopplegget kan da inngå i det tilbudet LUK har til kommunene og ev ved

hjelp av medfinansiering fra KS og andre. LUK skal være med på å gjøre kommunene bedre til å planlegge, mobilisere, samarbeide og gjennomføre utviklingsprosjekter. Målet er å styrke kompetanse og kapasitet til kontinuerlig å drive utviklingsarbeid. Et annet alternativ kan være å enten tilby opplegget til kommuner gjennom KS regionledd og gjerne i kontakt med fylkeskommunen. Et tredje alternativt kan være at KS arbeider gjennom fylkeskommunene og regionalsjefskollegiet og tilbyr interesserte fylkeskommuner faglig og praktisk bistand til å gjennomføre kursopplegget.

1 Innledning

For å bevisstgjøre kommunene om deres ansvar og roller i det lokale næringsutviklingsarbeidet, har KS tatt initiativ til en satsing for å inspirere, øke engasjementet og øke kompetansen i kommunene om lokal næringsutvikling. For å utvikle et kursopplegg som kan tilbys kommunene, ble det i perioden høst 2008 – vår 2009 gjennomført et pilotkurs i Nord-Trøndelag (NaKu Nord-Trøndelag) med kommunene Overhalla, Namdalseid, Leka, Steinkjer og Snåsa. Piloten ble utviklet i et samarbeid mellom KS, Sekretariatet for Etter- og Videreutdanning i Samfunnsplanlegging (SEVS), Fylkesmannen i Nord-Trøndelag, Nord-Trøndelag fylkeskommune og Høgskolen i Nord-Trøndelag. Det faglige og metodiske perspektivet er utviklet i samarbeid med Telemarksforskning, Aurland Naturverkstad og prosessveileder Asle Farner strategi og samspill.

Det metodiske verktøyet og arbeidsmetoden i pilotkurset er forankret i et såkalt natur- og kulturhistorisk perspektiv. Viktige komponenter i dette perspektivet er å identifisere, rendyrke og aktivt gjøre bruk av det spesifikt stedegne, og legge dette til grunn for lokal steds-, identitets- og næringsutvikling.

Kurspiloten ble gjennomført med 3 samlinger for representanter fra kommunene som omfattet både politikere og administrasjon og i tillegg representanter for grunneiere og næringsliv.

Som grunnlag for eventuelt å videreutvikle og benytte kursopplegget i andre deler av landet, ønsket KS en evaluering med sikte på å få fram deltakernes vurderinger og erfaringer av så vel innhold og gjennomføring av kurspiloten. Sentrale temaer for evalueringen er oppfatninger om kursets faglig innhold, organisering og arbeidsformer og hvordan kunnskap fra kursene vil eller kan nyttiggjøres i kommunenes videre utviklingsarbeid. Deltakernes vurderinger av kurset opp mot andre og lignende utviklingstiltak overfor kommunene inngår også i evalueringen.

I denne rapporten presenterer NIVI Analyse erfaringene med kurset basert på intervjuer med kursdeltagere fra alle fem kommuner.

2 Stedsutvikling og faglig metodikk i kurspiloten

De senere år har det vært en økende vektlegging av kommunens rolle som lokal samfunnsutvikler. Ikke minst i den siste stortingsmeldingen om distrikts- og regionalpolitikken (St. meld. nr. 25 (2008-2009) *Lokal vektskraft og framtidstru*) blir betydningen av kommunenes rolle som drivkraft for lokal samfunnsutvikling understreket. Pilotprogrammet som er gjennomført i Nord-Trøndelag kan dermed sies å være del av en mer generell satsing på å styrke kommunenes forutsetninger for å ivareta sitt ansvar for lokal utvikling.

Kommunenes ansvar for lokal samfunnsutvikling favner vidt. Steds- og attraksjonsutvikling utgjør bare en dimensjon av flere i dette arbeidet. I nevnte stortingsmelding framhever regjeringen at stedsutvikling bør være en del av lokale utviklingsstrategier på linje med andre tiltak for å styrke lokal samfunnsutvikling.

Dette er særlig viktig i mindre regionale sentra for å gjøre de attraktive for unge i etableringsfasen.

Stedsutvikling handler om prosesser og tiltak som med utgangspunkt i det fysiske lokalstedet skal øke opplevelsen av attraktivitet. Det handler om metoder for å utvikle lokalsamfunnet i samspill mellom fysiske omgivelser, møteplasser og sosialt miljø, kultur, samferdsel og næringsutvikling, gode boligområder og bedring av de fysiske omgivelsene. Gode stedsutviklingsprosesser gjør krav på mobilisering, medvirkning og dialog med både innbyggerne og næringslivet. Arbeidet med stedsutvikling er derfor overlappende med samfunnsplanlegging og andre typer lokalsamfunnsarbeid som innebærer brede samordningsprosesser og mobilisering av lokale ressurser.¹

Som nevnt har det faglige verktøyet og arbeidsmetodikken i pilotkurset vært forankret i et såkalt natur- og kulturhistorisk perspektiv. Tesen er at forskjeller lønner seg, og at de som klarer å finne fram og videreføre det spesielle og særegne tuftet på natur, kultur, humankapital og identitet vil ha større mulighet for å lykkes i arbeidet med steds- og næringsutvikling. ”Stadskjensle” og landskapsressursanalyse er de sentrale analyseredskaper som benyttes i kurspiloten. Kort sagt kan metodikken uttrykkes i tre hovedpunkter:

- *Undersøke* og avdekke forhold ved et geografisk avgrenset område.
- *Beskrive og framstille* naturgitte, kulturelle, historiske, sosiale og opplevelsesmessige egenskaper og verdier knyttet til landskapsområdet.
- *Formidle* viktige egenskaper og verdier ved landskapet, på en måte som er egnet til videre planlegging, utforming og bruk.

Deltakerkommunene Namdalseid, Overhalla, Leka, Snåsa og Steinkjer jobbet med hver sine prosjekter knyttet til nevnte metodikk i løpet av kursperioden. Prosjektene ble presentert i løpet av samlingene med mulighet for kommentarer og oppfølging. Formålet med en slik prosess var å kunne gi oppfølging og mulighet for utveksling av ideer og erfaringer.

Samlingene ble ledet av prosessveileder Asle Farner og tilrettelagt ved SEVS og KS. Kurset la opp til fleksibilitet i forhold til tema og struktur, dette for å kunne tilpasse opplegget etter deltakernes behov for oppfølging og kunnskapstilførsel.

3 Problemstillinger og metode

Formålet med evalueringen er å få fram deltakernes vurderinger av kursets faglig innhold, organisering, og arbeidsformer. Deltagernes vurdering av hvordan kunnskap fra kurset vil eller kan nyttiggjøres i kommunenes videre utviklingsarbeid, er et sentralt tema. I den sammenheng har det også vært viktig å få deltakernes vurderinger av den faglige nytten av kurset målt opp mot andre

¹ Det er gjennomført en rekke statlige initiativ for å stimulere ulike sider ved stedsutvikling. Miljøverndepartementet har vært en viktig pådriver for dette arbeidet, i nært samarbeid med Kommunal- og regionaldepartementet.

tiltak overfor kommunene for å støtte dem i arbeidet med lokal samfunnsutvikling.

Gjennomgangen av erfaringer er basert på strukturerte telefonintervjuer med personer som har deltatt på kursene. Intervjuene ble gjennomført som såkalte semistrukturerte dybdeintervjuer med utgangspunkt i en intervjuguide. Intervjuguiden inneholder både faste spørsmål som ble stilt til alle og oppfølgende spørsmål for å kartlegge synspunkter og vurderinger nærmere. Intervjuguiden ble utarbeidet i samråd med administrasjonen i KS sentralt og følger som vedlegg til rapporten. Det er tre hovedproblemstillinger som søkes besvart gjennom intervjuene:

1. Kursets faglige innhold
2. Kursets gjennomføring – organisering og arbeidsformer
3. Nytteverdi av kurset ifht kommunens utviklingsarbeid.

Intervjuene ble gjennomført i uke 11 og 12, 2010. Det er i alt gjennomført 10 intervjuer. Med unntak for Steinkjer, er der for hver av kommunene intervjuet en representant for kommunen og en representant for næringsinteresser i kommunen.² I en av kommunene er det intervjuet to med ansettelse i kommunen. Kommunene i Midtre-Namdal har felles utviklingskontor og intervjuet med ansatt ved utviklingskontoret dekket synspunkter for både Overhalla og Namdalseid.

Tabell 3.1 Oversikt over intervupersoner

	Kommunerepresentant	Representant for næring/grunneier
Steinkjer	1	0
Snåsa	1	1
Overhalla	1	1
Namdalseid	1	1
Leka	2	1

Alle de intervjuede kommunerepresentantene har fulgt hele kurset. Evalueringen skal gi et mest mulig dekkende bilde av helheten i kurset. Det er derfor ikke gjennomført intervjuer med kommuneansatte som kun har deltatt på enkeltsamlinger og som dermed kan ha fått et mer tilfeldig bilde av kurset enn de som har deltatt på hele. I fht representantene for næring/grunneiere måtte vi fire noe på dette kravet siden mange i denne gruppen bare deltok på enkelte av samlingene (bla som vertskap). Kun 2 av de 4 intervjuede fra denne gruppen deltok på alle samlingene. Selv om representantene for nærings- og grunneierinteressene i mindre grad har fulgt hele kurset er likevel denne gruppens synspunkter (på så vel faglige perspektiver som metodikk) viktige å få med seg i en vurdering av verdien av kurset og hva det kan bidra med ifht lokalt næringsutviklingsarbeid. I vurderingene av helheten av kurset, er det kun synspunkter fra de 8 informantene som har fulgt hele kurset som presenteres (6 fra kommunene og 2 fra næringssiden).

² Nivi lykkes ikke i løpet av intervjuperioden å få gjort avtale med deltager som representerte næringslivet i Steinkjer

Resultatene av undersøkelsen er presentert som generelle hovedmønstre for hvordan informantene har besvart de ulike problemstillingene. Det vil bli lagt vekt på å få fram så vel likheter som ulikheter i holdninger og oppfatninger mellom informantgruppene (mellan kommunene og mellom kommunetilsatte og representanter fra næringsinteresser), men også internt innenfor den enkelte gruppe (primært mellom kommunene). Resultatene av undersøkelsen presenteres i kapittel 4, 5 og 6.

4 Faglig innhold

I undersøkelsen ble følgende spørsmål stilt: *På en skala fra 1 til 5, hvor 1 er dårligst og 5 er best, hvordan vurderer du det faglige innholdet i kurset?* Blant de åtte informantene som har fulgt hele kurset gir fem informanter tallverdien 4, to gir verdien 3 og én gir 5. Det er med andre ord en klar overvekt som gir en positiv vurdering av det faglige innholdet i kurset.

På oppfølgende spørsmål om det var faglige temaer man savner i kurset svarer de fleste (fem av åtte informanter) at de opplever at kurset dekker de teamene de forventet at kurset skulle inneholde. Flere gir uttrykk for at ”stadskjensle”-perspektivet gir en ny innfallsvinkel til arbeidet med stedsutvikling. ”Landskapet blir betraktet med ”nye briller”, ”man får høyere bevissthet om egenskaper ved landskapet og de verdiene som det kan representere”, og ”metoden bidrar til tydeliggjøring av ressursene i bygda” er utsagn som er typiske. Flere informanter framhever også at det var stor grad av fleksibilitet i undervisningsopplegget og at kursdeltagerne i stor grad kunne påvirke valg av temaer.

Mange av informantene har lang fartstid i arbeid med bygdeutvikling og lokale stedsutvikling. I forhold til tidligere kurs og faglige samlinger påpeker disse at særlig stadskjensle perspektivet representerte noe nytt. For det første innebærer det en systematikk i å studere landskapets ulike dimensjoner, f eks natur, kultur og kulturminne, lyder, smaker etc. For det andre innebærer vekten på intervjuer med personer som har nært kjennskap og tilknytning til området en dypere og mer lokalt forankret innfallsvinkel til stedsutvikling. Vurderingen av hva som er verdifullt ved landskapet og den lokale kulturen blitt gitt av mennesker som til daglig bruker og opplever det aktuelle stedet. Flere av informantene oppgir at de gjennom sine lokale prosjekter har fått ny innsikt og et nytt blikk på stedet og innbyggerne.

Noen informanter framhever imidlertid at de kunne ønske at kurset i større grad ble koblet til konkret verdiskaping og næringsutvikling. De skulle gjerne sett at det faglige fokuset også omfattet perspektiver på og metoder for næringsmessig utnytting av de landskapsverdier og kulturverdier landskapsressursanalysen avdekker. Hvordan gå videre for å utnytte det næringspotensialet som et område kan representere? Hvilke muligheter eksisterer for å utløse økonomisk støtte fra ulike aktører (koblingen mot det offentlige virkemiddelapparatet)? Etter disse informantenes syn ville mer faglig påfyll i fht steget fra analyse til konkrete nyskapingsprosjekter ha gjort kurset enda mer nyttig. En informant poengterer at tittelen ”*Natur- og kulturbasert nyskapning...*” i en viss grad lyver fordi kurset primært omhandler metoder for ressursbasert *kartlegging og systematisering* og bare i begrenset grad omhandler metoder for ressursbasert *nyskapning*.

5 Gjennomføring og arbeidsformer

I forhold til selve gjennomføringen av kurset ble informantenes ble stilt følgende spørsmål: *På en skala fra 1 til 5, hvor 1 er dårligst og 5 er best, hva er din samlede vurdering av organisering og arbeidsformer i kurset?* Også her gir flertallet av informantene en positiv score. Seks av i alt åtte informanter som har fulgt hele kurset gir tallkarakteren 4, mens to gir karakteren 3.

Informantene ble bedt om å nyansere sin vurdering i forhold til følgende punkter.

- Forhåndsinformasjon om kurset
- Kursmateriell
- Den praktiske tilretteleggingen der kurset ble holdt
- Kursets varighet
- Kursledernes evne til å presentere stoffet på en lettfattelig måte
- Oppfølging i etterkant av kurset

Forhåndsinformasjon: Intervjuene etterlater et inntrykk av at kursdeltakerne i varierende grad hadde et klart bilde av hva kurset skulle inneholde. Flere uttrykker seg kritisk på dette punktet. *"Vi burde ha fått mer info på forhånd og var usikre på hva vi gikk til"* er et utsagn som er dekkende for opplevelsen til flere. Kurstilbuddet ble markedsført gjennom kommunene og informasjonsspredningen synes å ha vært ulikt håndtert og at det har vært litt tilfeldig hvem som har mottatt informasjonen. Også rekrutteringen til kurset har skjedd på ulike måter. I Snåsa utlyste kommunen gjennom lokalavisen om muligheten for å delta på kurset, mens i andre kommuner ble kursdeltakerne direkte forespurt av faglig eller administrativ ledelse i kommunen. Ulikheten i rekrutteringspraksis fikk som følge at Snåsa stilte med kun en representant fra kommunen, men var representert bredt fra næringsliv og grunneiere (4 personer), mens i øvrige kommuner var flertallet av deltakerne fra kommunen. Det blir påpekt av informanter at den ulike sammensetningen av deltagere fra kommunen innebar at man kom med ulike forventninger og forutsetninger til kurset. En informant sier: *"Det var uheldig at vår kommune var så tungt representert fra kommunen og så få fra lokalsamfunnet ellers. Særlig ifht prosjektene vi skulle gjennomføre i kommunene. Vi måtte "finne" et case som ikke hadde den lokale forankringen som prosjektene i noen av de andre kommunene. Hadde vi vært forberedt på det ville vi ha sikret bredere deltagelse fra andre interesser i kommunen.*

Kursmateriell: Deltagerne er stort sett tilfreds med det materiellet som ble utdelt/formidlet i løpet av kurset. Noen savnet imidlertid bedre tilgang på forelesningsnotater og tilsending av presentasjoner på forhånd av samlingene ble eksempelvis sett som ønskelig. Slik kurset var lagt opp følte enkelte seg litt uforberedt på hva som skulle behandles på de ulike samlingene. Noen av kursdeltagerne som avla eksamen etter kurset mente ellers at den oppgitte litteraturlisten var svært omfattende og litt vanskelig å vurdere i fht hva som forventes til eksamen.

Praktisk tilrettelegging: Informantene er i hovedsak fornøyde med den praktiske gjennomføringen av samlingene. Flere påpeker imidlertid at samlingen på Mokk gård i Steinkjer innebar for mye reising og at det ble for lite tid til sosialt samvær.

Samlingene var lagt opp med både forelesninger, presentasjon av deltakernes lokale prosjekter, erfaringsutveksling og befaring i vertskommunen. Dette krever stram regi og flere opplever at den sosiale biten ble litt nedprioritert. ”Mer tid til å være sammen” er et utsagn som går igjen hos flere av informantene.

Kursets varighet: Kurset ble avviklet over en periode fra mai 2009 til januar 2010. Eksamens i kurset ble avholdt i april 2010. Det gjør seg gjeldende litt ulike vurderinger i forhold til lengden på kurset. Enkelte trekker fram at det ble litt langt opphold mellom første og andre samling og at faglig tilnærming og metode i en viss grad måtte ”resettes” under andre samling. Fra andre blir det fremholdt at det var bra med et godt opphold mellom samlingene for at deltakerne skulle få tid til å jobbe med sine lokale prosjekter fram til de skulle presenteres på samlingene. Noen sier at de gjerne skulle ha hatt en samling til, dels fordi den tredje samlingen ikke ble oppsummert på en god måte og dels for å få en helhetlig sammenfatning av kurset.

Forelesernes evne til å presentere stoffet: De faglige forelesningene får gjennomgående gode skussmål fra informantene. ”*Flinke og inspirerende fagfolk*” og ”*engasjerende og gode innlegg*” er utsagn som er typiske for holdningene. Det ble videre påpekt at prosessledelsen var god i form av åpenhet og dialog, og at det var god framdrift og gjennomføring av kursdagene. Flere innvender imidlertid at styringen av framdriften i prosjektene kunne vært mer synlig under den andre samlingen på Mokk.

Oppfølging i etterkant av kurssamlingene: Informantenes opplever det som positivt at de faglige ressurspersonene var tilgjengelige ifht bistand og veiledning i det lokale prosjektarbeidet mellom samlingene. Intervjuene avdekker imidlertid at det varierer en god del mellom kommunen i hvor stor grad dette tilbuddet faktisk ble benyttet. De som kom tidlig i gang med sitt prosjekt hadde større utbytte av denne kontakten enn de som kom sent i gang.

6 Relevans og nytteverdi

Kurset tar som nevnt faglig utgangspunkt i stadskjensle og landskapsressursanalyse. Dette er verktøy for å undersøke, kartlegge og beskrive natur og kulturforhold knyttet til et avgrenset område og som i neste omgang kan legge grunnlaget for handlingsrettet lokal utvikling. For å få et bilde av om informantene faktisk opplevde kurset slik ble informantene bedt om følgende: *På en skala fra 1 til 5, hvor 1 er dårligst og 5 er best, hva er din samlede vurdering av nytten og relevansen av kurset for egen kommunens utviklingsarbeid?*

En av åtte informanter gir kurset toppscore (5) på dette spørsmålet, seks informanter gir karakteren 4, mens en informant gir 3. Flesteparten av deltakerne mener dermed at den faglige metodikken i kurset er både relevant og nyttig for arbeidet med lokal samfunnsutvikling.

Metode som gir sterkt lokal forankring: I forhold til ytterligere konkretisering av hvilke faglige perspektiver/metoder som opplevdes å være mest relevant, framhever mange metodikken som ligger i ”stadskjensle”. Som nevnt over legger dette perspektivet stor vekt på praktisk landskapskartlegging i nærbereik med

beboerne som bor i det aktuelle området. Arbeidsformen legger til rett for mobilisering av kommunens innbyggere og næringsliv til et felles løft for lokalsamfunnet og til større oppslutning og entusiasme omkring nyskapingsprosjekter. Gjennom prosjektene som ble gjennomført i de enkelte kommunene, opplevde deltagerne at de har fått ny innsikt og et nytt blikk på stedet og innbyggerne. Flere kommenterer imidlertid at det samtidig er en krevende arbeidsform og særlig gjennomføring av intervjuer, arrangering av folkemøter mv., krever at settes av tid og ressurser.

Erfaringsoverføring: Informantene ble spurta om de har formidlet, eller har planer om å formidle, kunnskap og erfaringer fra kurset til andre fagpersoner eller enheter i kommunen. Et flertall av informantene sier at det har skjedd mye formidling i forbindelse med gjennomføringen av de lokale prosjektene som har involvert langt flere personer enn selve kursdeltakerne, herunder representanter fra kommuneadministrasjonen og fra næringsliv og grunneierinteresser. Informantenes oppgir også at formidling om de faglige perspektivene og de metodiske verktøyene fra kurset vil komme til anvendelse i konkrete prosesser som involverer flere i kommunene. En kommune (Snåsa) har hatt egen presentasjon av sitt lokale prosjekt for formannskapet i kommunen. Alle informantene understreker betydningen av at stedsutviklingsprosjekter forankres godt i den politiske og administrative ledelse.

Behov for kobling mot kommunenes formelle plan- og styringsinstrumenter: På spørsmål om deltagerne tror at det faglige opplegget fra kurset vil bli et nyttig verktøy i satsingen på bygde- og stedsutvikling i egen kommune kommer en positiv vurdering til uttrykk. Mange peker på at kurset gir en håndfast og systematisk metode for hvordan landskapsverdier kan avdekkes, synliggjøres og til dels nyttiggjøres i lokale utviklingsprosjekter. Det pekes også på at metodene fokuserer på mobilisering nedenfra og at ulike interesser blir trukket med i utviklingsforløp på et tidlig stadium. En informant uttrykker det slik: *"Vi lærte å se linjene mellom de ulike interessene og aktørene og ikke minst forståelse for at dersom vi går sammen vil det gagne alle"*. Potensialet som kursets faglige og metodiske innfallsvinkler kan representer, forutsetter imidlertid at det skjer en kobling av initiativ og prosesser opp mot kommunens formelle plan- og styringsinstrumenter. Det blir særlig påpekt betydningen av at stedsutviklingsprosjekter ses i sammenheng med kommuneplanprosessen, ikke minst i arbeidet med areal- og reguleringsplaner.

Personlig nytteverdi for deltagerne: For å fokusere på den personlige nytten kursdeltagerne hadde av kurset ble de stilt følgende to spørsmål: *Tror du at du selv vil utføre ditt arbeid med lokal samfunnsutvikling på en bedre eller annerledes måte ut fra hva du har lært gjennom kurset? Har kurset bidratt til at du har fått tilgang til nettverk eller erfaringer fra andre kommuner som du tidligere ikke hadde?*

Informantene understreker at ny kunnskap alltid er kjærkomment og at egen kompetanseheving har vært en viktig del av utbyttet av kurset. Flere viser til at de har vært med på flere lignende kurs, men at dette skiller seg ut ved vektleggingen av praktisk arbeid. I tillegg til den faglige metodikken har kurset gitt mange gode tips i fht prosessledelse, hvordan etablere nettverk, arrangering av folkemøter, hvordan stimulere kreative diskusjoner etc. At hver enkelt kommune i løpet av kurset skulle utarbeide sitt eget prosjekt og senere presentere dette, innebar at de

faglige metodene kom raskt til anvendelse i praksis og dette ble av mange informanter vurdert som gunstig. Prosjektene i de aktuelle kommunene hadde imidlertid ulik innretning og flere av informantene påpeker at de hadde mindre utbytte av å få innblikk i de andre kommunenes prosjekter.

Informantene mener også at kurset har bidratt til etablering av nettverk mellom kommunene. Men kanskje mer i betydningen av at man vet om hverandre og har kunnskap om hva som skjer i andre kommuner enn at det er jevnlig kontakt i form av møter. Det påpekes at nettverkseffekten ville ha vært enda sterkere dersom det i større grad var lagt til rette for samvær og erfaringsutveksling mellom kommune på samlingene. Noen informanter framhever at kontakten med de faglige foredragsholderne var veldig god underveis i kurset og at det vil være naturlig å kontakte dem ved senere anledninger.

Pilotkurset sammenlignet med andre satsinger for lokalt utviklingsarbeid: Til slutt under dette punktet ble informantene bedt om å vurdere hvordan de opplever relevansen/nytten av den metodikken som ble presentert i kurset sammenlignet med andre satsinger (nasjonale, regionale) for å stimulere det lokale utviklingsarbeidet. Flere uttaler her at de er såpass nye i arbeidet med lokalutvikling/bygdeutvikling at de ikke har grunnlag for å vurdere spørsmålet. Blant de med erfaring som svarer på spørsmålet trekkes gjerne fram at kurset på en god måte kombinerer teori og praksis (både forelesninger og konkret feltarbeid) og at det oppleves som svært nyttig at det gjennomføres lokale prosjekter parallelt med gjennomføringen av kurset. *"Kurset gir verktøy som kan brukes i mange sammenhenger"* som en informant uttrykker det. Det blir imidlertid sagt fra enkelte informanter at mye av innholdet på kurset opplevdes som *"gammel vin på nye flasker"* og representerte egentlig ikke noe nytt ifht det arbeidet for bygdemobilisering og utvikling som man har drevet med lenge.

7 Informantenes samlede vurdering

For å få et bilde av deltagerenes samlede vurdering av kurset ble følgende spørsmål stilt: *På en skala fra 1 til 5, hvor 1 er dårligst og 5 er best, hva er din totalvurdering av kurset?* Snittkarakteren for de åtte informantene som har fulgt hele kurset ble 3,8. Dette må tolkes som absolutt godkjent samtidig som karakteren også understreker at det er et forbedringspotensial.

På spørsmål om informantene vil anbefale kurset og metodikken overfor andre kommuner svarer alle informantene ja, men mange med forbehold om at det bør gjøres justeringer før kurser eventuelt tilbys andre steder. Viktige forbedringspunkter som nevnes er:

- Det må være en klarer profilering av innholdet på kurset i forkant.
- Det må strammes opp både mht valg av faglige temaer og praktisk avvikling. Kurspiloten bar preg av å være nettopp en pilot og at veien kanskje i litt stor grad ble til mens man gikk.

- Man må ha høyere bevissthet om hvem fra lokalsamfunnet som skal inviteres til å delta. Viktig å trekke med engasjerte folk fra lokalt nærings- og kulturliv og forhindre at det blir et rent kommunalt prosjekt.
- Kurset må i større grad være innrettet mot konkret verdiskaping og nyskaping.

To informanter sier at de er usikre på om det skal være KS sin rolle å arrangere slike kurs. Det vises til at det er svært mange aktører som er involvert i arbeidet med lokal samfunnsutvikling i fylket (Innovasjon Norge, SIVA, HiNT, fylkeskommunen, fylkesmannens landbruksavdeling etc). Det vises særlig til at fylkeskommunen er meget aktiv på dette feltet og som gjennom nettverksprosjekter og andre arbeidsformer i stor grad involverer kommunen i sitt arbeid.

8 NIVIs vurdering

Evalueringer gir et klart bilde av at kurset har vært vellykket, både i forhold til formidling av faglig metodikk og selve gjennomføringen av kurset. Det er verdt å framheve at deltagerne gir særlig positive tilbakemeldinger på at kurset formidler nyttige faglige perspektiver på og en systematikk for å avdekke landskaps- og kulturverdier. Stedsutvikling handler i stor grad om å skape bedre steder å bo, arbeide, leve og besøke. Kurset må ses i sammenheng med en voksende bevissthet om en stedsutvikling som må baseres på stedspesifikke kvaliteter og verdier. Folk vil ha identitet og ekthet, og søker i økende grad natur- og kulturverdier i landskapet både i dagliglivet og i rekreasjonssammenheng.³ Etter vår vurdering synes derfor kurset å være godt timet og møter et kunnskapsbehov i kommunene om å ta i bruk natur- og kulturarven som ressurs i lokal samfunnsutvikling.

Det er imidlertid grunn til å dvele litt ved enkelte av innvendingene til informantene. Den kanskje viktigste innvendingen i så måte er at kurset i en forstand stoppet ”halvveis”. Deltakerne fikk opplæring i gode faglige metoder for å gjennomføre lokale landskapsressursanalyser, og også praktisert disse i konkrete prosjekter, men flere savner perspektiver og metoder for konkret utnytting – i flt verdiskaping eller bosetting – av slike analyser. Det kan både omfatte veiledning og tips for hvordan man kan gå videre for å realisere potensialet som analysene identifiserer, men kan også dreie seg om bistand til å finne fram i det offentlige virkemiddelapparatet. Hva eksisterer av konkrete virkemidler og hvor kan man få støtte og bistand? Etter vår vurdering vil nytteverdien av kurset øke dersom også denne dimensjonen i større grad ble innarbeidet som en del av kursopplegget.

Mange informanter har gjennom intervjuene understreket betydningen av at prosesser for natur- og kulturbasert nyskaping må forankres i lokalt næringsliv, grunneierinteresser og i den lokale befolkning. Vi vil også understreke at dersom den faglige tilnærmingen som kurset representerer skal materialisere seg i konkret lokale utviklingsprosjekter er det avgjørende med god forankring i kommunen. Konkrete prosjekter må synliggjøres og forankres i de kommunale planprosesser. Dersom prosjekter basert på landskapsressursanalyser blir løsrevne prosesser på

³ Telemarksforskning 2008: Regionalpark som utviklingsstrategi – en introduksjon. TF-notat nr. 16/2008

utsiden av det politiske og administrative arbeid i kommunen, vil det være vanskelig å realisere de ønskede positive utviklingseffekter som landskapsressursanalysen kan gi forventning om.

Til sist vil vi knytte noen kommentarer til vurderingen fra enkelte informanter om at det er mange aktører involvert i lokalt utviklingsarbeid og at det kanskje ikke er KS sin primære rolle å være initiativtaker og ansvarlig for gjennomføring av denne type kurs. Det siste skal vi ikke ha bastante oppfatninger om, men vi vil på generell basis peke på at aktorbildet innenfor det som kan benevnes som lokal samfunnsutvikling er svært sammensatt. *"Kan det være nødvendig at alle fisker i samme dammen"* uttrykte en informant som samtidig poengterte at kommunene inviteres til å delta i en flora av ulike tilbud og prosjekter innenfor samfunnsutvikling. Kanskje er det behov for sterkere samordning og profilering av hva som skal tilbys av denne type kurs og programmer?

Regjeringen er inne på problemstillingen i St. meld. nr. 25 (2008-2009) Lokal vektskraft og framtidstru. I meldingen omtales et titalls nasjonale og regionale programmer og satsninger rettet inn mot å styrke kommunenes arbeid for samfunnsutvikling. I meldingen heter det at kommunene spiller en nøkkelrolle i å få til en positiv lokal samfunnsutvikling, men peker særlig på to utfordringer som framstår som sentrale for et aktivt arbeid med lokal samfunnsutvikling; dels kapasitet og kompetanse i kommunene, og dels svak samordning av et mangfold av initiativ, forventninger og verkemidler. I meldingen varsler KRD at departementet vil ta initiativ til en satsing for å styrke arbeidet i kommunene med lokal samfunnsutvikling, bl.a. ved at fylkeskommunene får en viktigere rolle.

Dersom KS velger å videreføre kurset og tilby dette i flere fylker, kan opplegget tas inn som en del allerede oppstartede programmer. Et eksempel på et slikt program kan være satsningen Lokal samfunnsutvikling i kommunene (LUK) i regi av KRD. Kursopplegget kan da inngå i tilbuddet til kommunene og ev ved hjelp av medfinansiering fra KS og andre. LUK skal være med på å gjøre kommunene bedre til å planlegge, mobilisere, samarbeide og gjennomføre utviklingsprosjekter. Målet er å styrke kompetanse og kapasitet til kontinuerlig å drive utviklingsarbeid. Så vidt vi forstår har prosjektet knyttet til seg en rådgivende arbeidsgruppe der de bl.a. LMD og KS deltar.

Et annet alternativ ville være å enten tilby opplegget til kommuner gjennom KS regionledd og gjerne i kontakt med fylkeskommunen. Et tredje alternativt kan være at KS arbeider gjennom fylkeskommunene og regionalsjefskollegiet og tilbyr interesserte fylkeskommuner faglig og praktisk bistand til å gjennomføre kursopplegget.

Vedlegg: Intervjuguide for evaluering av pilotkurset "Natur og kulturbasert nyskaping"

Bakgrunnsinformasjon

1. Navn på informant
2. Organisatorisk tilhørighet (kommune, grunneier, annet?)
 - a. Dersom kommune – organisatorisk tilhørighet
 - b. Dersom annet enn kommune – spesifiser
3. Hvor store deler av kurset har du fulgt? (en, flere eller alle samlingene?)
4. Erfaring med arbeid med lokal samfunnsutvikling?

I. Erfaringer med kurset - faglig innhold

5. På en skala fra 1 til 5, hvor 1 er dårligst og 5 er best, hva er din samlede vurdering av det faglige innholdet i kurset?
6. Er det faglige temaer du savner i kurset?
7. Er det temaer du synes kunne vært utelatt?
8. Har du andre synspunkter på det faglige opplegget?
(Hvilke andre forandringer kunne du eventuelt tenke deg for det faglige opplegget?)

II. Erfaringer med kurset - organisering og arbeidsformer

Nå noen spørsmål om organisering og arbeidsformer.

9. På en skala fra 1 til 5, hvor 1 er dårligst og 5 er best, hva er din samlede vurdering av organisering og arbeidsformer i kurset?
10. På en skala fra 1 til 5, hvor 1 er dårligst og 5 er best, Hvor fornøyd er du med følgende: (her spesifiserer vi – mer detaljert enn i bok over, men det er vel greit?)
 - a) Forhåndsinformasjon om kurset? FØLG OPP
 - b) Kursmateriell (aktuelt?) FØLG OPP
 - c) Den praktiske tilretteleggingen der kurset ble holdt? FØLG OPP
 - d) Kursets varighet? FØLG OPP
 - e) Kursleders evne til å presentere stoffet på en lettfattelig måte? FØLG OPP

- f) Oppfølging i etterkant av kurset? FØLG OPP
11. Har du andre synspunkter på organisering eller arbeidsformer?

III. Erfaringer med kurset – nytte og relevans for egen kommunens utviklingsarbeid

12. På en skala fra 1 til 5, hvor 1 er dårligst og 5 er best, hva er din samlede vurdering av nytten og relevansen av kurset for egen kommunens utviklingsarbeid?
13. Hvilke deler av det faglige opplegget som ble presentert på kurset opplever du å ha mest relevans for utviklingsarbeidet i egen kommune? Er det landskapsanalyse, ressursanalyse eller andre temaer?
14. Har du eller har du planer om å formidle kunnskapen fra kurset til andre fagpersoner/enheter i kommunen?
- Ja, har formidlet (til hvem/hvilke enheter)
 - Nei, men har planer om formidling (til hvem/hvilke enheter)
- Ingen av delene, hvorfor
15. Vil du si at metodeopplegget fra kurset har blitt/vil bli et nyttig verktøy i satsingen på bygde- og stedsutvikling i din egen kommune? I så fall, hvordan, i hvilke sammenhenger? (konkret i kommunalt planarbeid, bygdeutvikling, og i forbindelse med dokumentasjon av natur- og landskapsverdier?)
16. Har kurset bidratt til at du har fått tilgang til nettverk eller erfaringer fra andre som du tidligere ikke hadde?
17. Tror du at du selv vil utføre ditt arbeid med lokal samfunnsutvikling på en bedre eller annerledes måte ut fra hva du har lært gjennom kurset? Følg opp.
18. Hvordan opplever du relevansen/nytten av den metodikken som bli presentert i kurset sammenlignet med andre satsinger (nasjonale, regionale) for å stimulere det lokale utviklingsarbeidet?

IV. Samlet vurdering

19. Hva er din totalvurdering av kurset? Skala 1-5
20. Vil du anbefale kurset og metodikken overfor andre kommuner?
21. Er det noe annet du vil føye til?